

О. М. Богдашина

ПІЗНІЙ РОМАНТИЗМ VS РАННІЙ ПОЗИТИВІЗМ: ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ НОВІТНІХ ІДЕЙ М. І. КОСТОМАРОВИМ (1860–1880-ті pp.)

У статті світогляд М.І. Костомарова характеризується як романтичний, але із запозиченням деяких ідей провіденціалізму, доби Просвітництва, гегельянства, позитивізму. Вплив раннього позитивізму на творчість ученого вбачається як у використанні новітньої методики археографічної роботи, так і сприйнятті деяких постулатів «позитивного вчення».

Ключові слова: пізній романтизм, ранній позитивізм, М. І. Костомаров.

Для новітньої української історіографії характерним є активний процес осмислення досвіду історіюписання, модернізації методології та методики наукових досліджень, зростання інтересу до теоретико-методологічних проблем, що невіддільне від її інтеграції у європейський та світовий історіографічний простір. У цьому контексті актуальним є вивчення поглядів відомих істориків минулого.

Останні три десятиліття життя та творчості М.І. Костомарова припадають на період, коли не лише в історичній науці домінувала позитивна філософія О. Конта та Г. Спенсера. Залишається до сього часу відкритим питання: чи сприйняв відомий історик новітні ідеї, чи залишився чистим романтиком до кінця свого життя? Пошук відповіді на це питання стало головним завданням даної статті.

У сучасній науковій літературі існують різні відповіді на це непросте питання. Як стверджує В.В. Ващенко, романтик М.І. Костомаров неодноразово критикувався позитивістами і змушений був захищати своє право на белетристичну форму історичної оповіді [4, с. 64].

О.В. Ясь при характеристиці стилю та методології М.І. Костомарова, на прикладі монографії «Богдан Хмельницький», показує, © Богдашина О. М., 2017

що історик надавав перевагу оповідним джерелам (польським хронікам, козацьким літописам) та ігнорував дипломатичні та інші актові документи [30, с. 378–379]. За оцінкою О.В. Яся, творча спадщина М.І. Костомарова не відповідає жодним канонам історіописання і є унікальною. В той же час, цей київський дослідник визнає належність М.І. Костомарова до романтичного історіописання з його головною ознакою – «народним духом» [28, с. 527]. Як зазначає О.В. Ясь, публікація джерел М.І. Костомаровим в «Актах Южной и Западной России» мала «вигляд особистого вибіркового уподобання. У вченого взагалі було „історичне відчуття” в тлумаченні літописів, які він використовував досить вільно, зрідка посиляючись і нечітко оформляючи самі посилання. Таке ставлення до джерел можна пояснити світоглядом історика, який шукав відомості про внутрішній побут, думки, відчуття народу, тому М. Грушевський назвав його антикваром-побутовцем» [29, с. 237–238].

К.В. Кислюк вважає, що сповідуваний М.І. Костомаровим «принцип внутрішньої правди», описовий характер викладу матеріалу свідчить про його належність до романтичного історіописання, оскільки його не можна оцінювати з канонічно-позитивістської точки зору [8, с. 148]. Р.С. Мариняк переконаний, що М.І. Костомаров не виходив за межі романтичного світобачення (називаючи останнє «історіософією споглядання»), яке суперечить позитивістському принципу ясності [20, с. 215].

Разом із тим, С.В. Легеза стверджує, що історична спадщина М.І. Костомарова межувала між романтизмом і позитивізмом [19, с. 13–14]. Л.М. Підгорна, обґрунтовуючи наявність ідей романтизму та позитивізму у працях М.І. Костомарова, сформулювала навіть таку помилкову тезу: «Позитивізм М. Костомарова появився ще в магістерській дисертації тому, що він був частково присутній уже в Й. Гердера» [23, с. 40]. Але ж Й. Гердер ніколи не був основоположником «позитивного вчення»!

Подібне дискусійне положення висунув відомий костомарознавець Ю.А. Пінчук. У монографії «Історичні студії Миколи Костомарова як фактор формування самоусвідомлення української нації» він так писав про магістерську дисертацію «О причинах и харак-

тере унії в Западній Росії»: «Автор оперує такими поняттями, як „політичні обставини“, „дисидент“, „державна ідея“ та іншими, котрі не вписуються в рамки термінологічного інструментарію романтичної історіографії, а отже – свідчать про тяжіння ученого до позитивізму» [24, с. 17]. І в іншому місці цієї книги читаємо таке: «Нова спроба позитивістської розробки історії була розпочата М. Костомаровим у київський період творчості в колі кирило-мефодіївців, що знайшло своє яскраве виявлення у написаному ним маніфесті української політичної думки середини XIX ст. „Книга буття українського народу“ та інших працях. Однак і ця спроба мала наслідком ув'язнення автора у Петропавлівській фортеці та довільне переслідування поліцією. Тому надалі, маючи гіркий досвід, пізній Микола Іванович Костомаров переважно „одягав“ маску романтизму молодого Миколи Костомарова і ховав свій потяг до позитивізму під личиною історика-художника» [24, с. 29].

На думку М.П. Балагутрака вже у 30-40-ві рр. XIX ст. М.І. Костомаров виступив «проти старої¹ фактографічної (позитивістської) європейської історіографії» [1, с. 251]. М.П. Балагутрак дещо дивно розглядає творчість М.І. Костомарова як предтечу французької школи «Анналів» та помилково називає наукову школу Е. Дюркгейма антипозитивістичною [1, с. 251, 253].

Інколи у працях йдеться про «окремі вкраплення» та вплив просвітницького раціоналізму і позитивізму при висвітленні істориком у першу чергу таких тем: аристократія, козацтво, гайдамаки та інші народні рухи, українофільство та месіанство українського народу [27, с. 170].

Творчість М.І. Костомарова 1860–1880-х рр., на нашу думку, є прикладом пізнього романтизму [2, с. 135–136]. В той же час, ми вважаємо, що історика можна віднести й до передпозитивістів. Даним терміном ми послуговуємося «для характеристики учених, останні десятиріччя життя та творчості яких відносяться до періоду домінування позитивістської моделі історіописання в історичній науці» [3, с. 123]. На наше переконання «вплив позитивістських ідей на світогляд» істориків старшого покоління «не обмежив-

¹ Дивна оцінка М.П. Балагутрака позитивістської європейської історіографії як «старої» у перший період її розвитку [3, с. 17 та ін.].

ся ознайомленням з творами фундаторів та послідовників позитивізму: відбулася доволі специфічна рецепція частини положень позитивізму» [3, с. 123].

Інші науковці (в т. ч. О.Т. Гончар [5]) фактично ухиляються від прямої відповіді, чи сприйняв (хоча б частково) М.І. Костомаров нову на той час «позитивну філософію».

Відомо, що ознаки приналежності вченого до романтичної чи позитивістської наукової традиції не є усталеними, а відносними, мінливими, рухливими, з різноманітними напашаруваннями інших підходів. На наше переконання М.І. Костомаров в основному залишився вірним романтичному сприйняттю минулого, проте засвоїв й деякі постулати позитивізму.

М.І. Костомарову, як глибоко віруючій людині, вкрай не подобалося «безбожжя» позитивізму. Крім того, зближення історії з природничими науками, а отже спроба віднайти закони суспільного розвитку суперечили його християнському світогляду.

М.І. Костомаров ще у студентські роки захоплювався Вольтером, Ж. Даламбером, Д. Дідро, Ж. Руссо та іншими французькими енциклопедистами XVIII ст., праці яких вважаються предтечою позитивізму [27, с. 494]. Миколі Івановичу дуже імпонувала ідея народоправства Ж. Руссо, просвітительські гасла людської рівності та громадянських свобод [27, с. 389].

Але навряд чи до арешту наприкінці березня 1847 р. він читав вперше виданий у 1830-х рр. французькою мовою «Курс позитивної філософії» О. Конта (Хоча молодий учений французькою мовою міг читати). Ми не маємо достатніх відомостей про ознайомлення М.І. Костомарова з працями О. Конта до арешту та заслання. Ймовіріше, що він зустрічав перші згадки про роботи О. Конта у часописах Росії середини 1840-х рр. До 1897 р. усі праці О. Конта цензура забороняла видавати російською мовою. Головні праці двох інших «батьків позитивізму» Г. Спенсера та Дж.Ст. Мілля починають видаватися англійською мовою з початку 1850-х рр. і перевидаватися у Росії з 1860-х рр. [3, с. 144–145]. У 50-х рр. XIX ст. в університетських бібліотеках з'являються франкомовні та англomовні видання праць фундаторів позитивізму О. Конта, Г. Спенсера та твори прибічників нового вчення (європейських, польських,

українських та російських істориків і соціологів) [3, с. 9]. З кінця 50-х років XIX ст. ідеї та роботи засновників і послідовників позитивізму вже популяризували в лекціях з історії викладачі університетів [3, с. 9–10]. З початку 1860-х рр. різко збільшується кількість схвальних рецензій науковців та публіцистів на роботи фундаторів та послідовників «першого» позитивізму [3, с. 10].

Позитивізм, як зазначав Б.Г. Могильницький, перетворився на офіційну (на нашу думку, краще – «нормативну») методологію значної частини науковців-істориків другої половини XIX – початку XX ст., «визначаючи значною мірою як методи та прийоми, так і саму спрямованість історичного дослідження» [21, с. 107]. Він сприяв зменшенню впливу теологічних та ідеалістичних теорій. Постулати позитивізму сприймалися як останнє слово науки і стали «символом віри» для освічених кіл суспільства [3, с. 10] та більшості науковців, але не для М.І. Костомарова. Ми не знайшли в архівосховищах будь-яких зроблених М.І. Костомаровим виписок з творів фундаторів позитивізму (О. Конта, Дж. Ст. Мілля, Г. Спенсера), а також Г.Т. Бокля та інших популяризаторів нового вчення.

Між тим, інший відомий пізній романтик П.О. Куліш скрупульозно конспектував праці ідеологів позитивізму. Збереглися виписки П.О. Куліша з праць О. Конта, Г. Спенсера, Г. Т. Бокля, американських позитивістів [7, ф. 1, од. збер. 28442, арк. 6–7, 60, 66 та ін.; од. збер. 28500, арк. 75, 85, 192 та ін.]. У написаній у 1862 р. статті «Украинофилам» П.О. Куліш посилається на Г.Т. Бокля [18, с. 71]. Проте у своїх працях П.О. Куліш, як і інші «пізні» романтики, продовжував в основному дотримуватися романтичного варіанту історіописання. Є.К. Нахлік пише про значний вплив позитивізму на творчість П. О. Куліша і характеризує його світогляд як «своєрідний синтез релігійних, просвітницьких, романтичних і згодом позитивістських уявлень [курсив автора – Б.О.]» [22, с. 10].

О.Б. Гофман пише про особливості сприйняття ідей позитивізму в Росії так: «Очевидно, що потрапляючи на російський ґрунт, ідеї названих [О. Конта, Г. Спенсера, Г. Тарда, Г. Зіммеля, К. Маркса – Б.О.] та інших мислителів не просто „запозичувалися“, „засвоювалися“ або „впливали“. „Рецепція“ у даному випадку означала відбір, інтерпретацію, оцінку та переробку певних ідей у відповідності

з традиціями, особливостями і актуальними тенденціями російської соціальної думки та російського суспільства. Тому ідеї, що сприймалися, грали не лише „стимулюючу”, але й інструментальну роль: вони використовувалися як додаткове знаряддя, засіб обґрунтування власне російських соціальних доктрин, устремління та орієнтацій» [6, с. 10]. Отже, сприйняття новітніх ідей могло бути як прямим, так і опосередкованим (в тому числі й через спробу їх заперечення).

Ранній позитивизм часто подавався у поєднанні з елементами природничого та «вульгарного» матеріалізму. Позитивісти з 1850-х рр. підтримували та поширювали теорію Ч. Дарвіна про природний відбір, яка суперечила ідеї божественного початку людства. Тому, як уже зазначалося, Микола Іванович ставився до «позитивної філософії» вкрай обережно, фактично ототожнюючи її з вульгарним матеріалізмом та частково з утопістами. М.І. Костомаров був впевнений: «Що б не говорили модні прогресисти, яким здається зручним нав'язати народові матеріалізм, – народ з огидою відвернеться від їх вчення, якщо помітить, що перш за все під виглядом цього вчення хочуть зазіхати на святиню його серця. Народ південно-руський здатний з любов'ю приймати освіту, якщо вона йому буде надаватися у православно-християнському дусі» [15, с. 2–3]. Також М.І. Костомаров критикував матеріалістів за нерозуміння ними душі [13, с. 71]. Така неприхильність історика обумовлена несприйняттям ідеї О. Конта про світську релігію. Скептичне, навіть негативне ставлення О. Конта до філософії і метафізики [3, с. 85–86] також суперечило попередній науковій традиції, де домінували ідеї гегельянства.

Аналіз наукових праць, написаних М.І. Костомаровим у 1860–1880-х рр., засвідчує поступову, але вкрай повільну еволюцію ученого від романтичної до позитивістської моделі історіописання. Зрозуміло, історик не міг не зазнавати впливу новітніх ідей. Це в першу чергу стосується розробки теорії історичного процесу та методики роботи з джерелами.

У 1860-х рр. проблемне поле історичної науки зростає завдяки інтересу дослідників до соціально-економічної проблематики. Між тим М.І. Костомаров розширює предмет історичної науки здебільшого за рахунок уваги до етнографічної тематики. Одним

з основних завдань історичної науки він продовжує називати «дослідження розвитку народного духовного життя», оскільки «тут перевірка й суд будь-якої установи та закону» [14, с. 11]. Він закликав учених ґрунтовно досліджувати внутрішнє життя народу, вивчати «не лише його закони, установи, звичаї, але також його поняття, вірування, склад характеру, симпатії та антипатії, спосіб погляду на різні умови життя» [11, с. 237]. До предмету історичної науки історик відносив не лише історію законодавства, установ, але й «усвідомлення народного духу». І далі уточнював: «Життя народне полягає у русі його духовно-морального буття: в його поняттях, віруваннях, почуттях, надіях, стражданнях» [14, с. 10–11]. Новою вимогою історичної науки М.І. Костомаров вважав саме зміну її предмету: «Історія, яка вивчає народ, має на меті показати рух життя народу: отже, предметом її повинні бути засоби і прийоми розвитку сил народної діяльності у всіх сферах, де виявляється життєвий процес людських суспільств» [12, с. 33].

Як відомо О. Конт, Дж. Ст. Мілль та Г. Спенсер підтримали та розвинули лінійно-стадіальну концепцію цивілізації французьких просвітителів, яка була найбільш розроблена в творах А. Тюрго «Міркування про всесвітню історію» та Ж.А. Кондорсе «Ескіз історичної картини прогресу людського розуму». Лінійно-стадіальна схема історичного поступу отримала загальне визнання в європейській позитивістській історіографії XIX ст. О. Конт основним законом «соціальної статистики» називав відповідність між характером державних установ та станом цивілізації. Під останнім учений розумів розвиток ремесел та духовного життя суспільства, яке виявляється в релігії, філософії, науці. Окрім того, цивілізацію він інтерпретував як постійно зростаючий вплив людини на природу. Водночас, в основу соціальної динаміки засновник соціології поклав історію людського духу [9]. М.І. Костомаров інтуїтивно сприйняв (на рівні підсвідомості) цей цивілізаційний підхід. Принаймні у роботах українського історика 1860–1880-х рр. факти викладені у відповідності з новою традицією.

Можна казати, що М.І. Костомаров фактично застосував й позитивістську теорію факторів у її ранній версії. Зокрема, учений підтримав просвітительську-позитивістську традицію географічного детермінізму. Так, М.І. Костомаров називав географічні умови

важливим фактором відособлення окремих народів: «Географічне положення було першим приводом різниці народностей взагалі» [13, с. 34]. Завдяки виділенню різних аспектів історичного процесу багатофакторний підхід сприяв кращому пізнанню минулого.

Учений при розробці концептів «народ» та «державна» інтуїтивно наблизився до їх позитивістського тлумачення (але повністю не сприйняв). У позитивістській, так само як і у романтичній, візії першочерговими бачилися інтереси народу, а не держави. В цьому погляді представників народницького напрямку та фундаторів позитивізму були подібними. Проте засновники позитивізму, особливо Г. Спенсер, виступали проти втручання держави у справи суспільства загалом, а історики-народники – лише у справи простого народу. Ідеалом відносин між народом та державною владою М.І. Костомаров називав відокремлення та невтручання останньої у справи місцевої громади: «Державна відокремилася від народу» [16, с. 103]; «державна не стане заважати свободі місцевого народного життя, тому що вона кріпка та сильна; а остання не буде боятися держави, знаходячи у ній заступництво своєму розвиткові» [16, с. 104–105]. Щодо відносин народу та суспільства М. І. Костомаров висловився так: «Будь-яке політичне суспільство з його рухами та змінами відноситься до народу, як явище до сутності, як зовнішність до внутрішнього змісту» [14, с. 8].

Подібно позитивістам М. І. Костомаров вважав правильну урядову політику важливим фактором прогресивного розвитку суспільства. Такий підхід М.І. Костомарова був суголосний негативному ставленню засновників та послідовників «першого» позитивізму до активного втручання держави у суспільні справи. Наприклад, Г. Спенсер, визнаючи державу необхідним органом суспільства як організму [25, с. 278, 287; 26, с. 22, 313–314, 465–469], неодноразово виступав за зменшення до мінімуму втручання держави у справи суспільства.

М.І. Костомаров протиставив інтереси простого народу та еліти, показуючи невідповідність та різницю між ними [17, 1862, № 6, с. 3]. Історик ідеалізував осіб, які, на його думку, виконували певну місію в інтересах народу. Взагалі, М.І. Костомаров оцінював діяльність будь-яких історичних осіб з точки зору корисності для

народу. Так, він підкреслював невідповідність діяльності Б. Хмельницького народним очікуванням, оскільки гетьман, на його думку, «діяв всупереч загальному бажанню народу» [10, с. 140]. Учений критикував й І.С. Мазепу, оскільки той «зайшов у суперечність з народними прагненнями» [10, с. 228].

М.І. Костомаров фактично підтримав позитивістські новації у методиці вивчення та публікації історичних джерел у процесі своєї археографічної роботи. Зокрема, у дванадцяти з п'ятнадцяти томів «Архива Южной и Западной России» (1861–1884 рр.), у відповідності з новими принципами едиційної археографії, він опублікував велику кількість актових джерел, що є маркером саме позитивістської, а не попередньої археографічної традиції.

Отже, історико-філософські основи наукової творчості М.І. Костомарова у цілому можна схарактеризувати як систему романтичних поглядів із елементами інших світоглядно-філософських концепцій: християнської, просвітницької, гегельянства, позитивізму. Учений частково сприйняв доктрину позитивізму, хоча й критикував її. Показово, що історик також запровадив позитивістські методи вивчення та публікації історичних джерел у своїй археографічній роботі. Творчий доробок М.І. Костомарова дозволяє дослідити специфіку адаптації нових на той час позитивістських принципів на Сході Європи.

1. Балагутрак М. Микола Костомаров як попередник ідей французької школи історичної психології (школи „Анналів”) / М. Балагутрак // Народнознавчі зошити. – 1996. – № 4. – С. 251–258.
2. Богдашина О. М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії / О. М. Богдашина. – 3-е вид. – Х., 2008. – 214 с.
3. Богдашина О. М. Позитивізм в історичній науці в Україні (60-ті рр. XIX – 20-ті рр. XX ст.) / О. М. Богдашина. – Х., 2013. – 560 с.
4. Ващенко В. В. Лекції з історії української історичної науки другої половини XIX – початку XX століття (М. І. Костомаров, В. Б. Антонович, М. С. Грушевський) / В. В. Ващенко. – Д., 1998. – 140 с.
5. Гончар О. Микола Костомаров: постать історика на тлі епохи / О. Гончар. – К., 2017. – 274 с.

6. Гофман А. Б. Эмиль Дюркгейм в России: рецепция дюркгеймовской социологии в русской социальной мысли / А. Б. Гофман. – М., 2001. – 100 с.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського Національної академії наук України, м. Київ. – Ф 1. – Од. зб. 28442, 28500.
8. Кислюк К. В. Історіософія в українській культурі : від концепту до концепції / К. В. Кислюк. – Х., 2008. – 288 с.
9. Конт О. Основные законы социальной динамики или Общая теория прогресса человечества / О. Конт // Философия истории : антол. / под ред. Ю. А. Кимелева. – М., 1995. – С. 109–135.
10. Костомаров М. І. Галерея портретів : біогр. нариси / М. І. Костомаров. – К., 1993. – 325 с.
11. Костомаров М. І. Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова / М. І. Костомаров. – К., 1928. – 316 с.
12. Костомаров М. І. Про відношення історії до географії та етнографії / М. І. Костомаров // Народна творчість та етнографія. – 1996. – № 4. – С. 33–42.
13. Костомаров Н. И. Две русские народности : (Письмо к редактору) / Н. И. Костомаров // Основа. – 1861. – Кн. 4. – С. 33–80.
14. Костомаров Н. И. Лекции по русской истории. Ч. 1 : Источники русской истории / Н. И. Костомаров. – СПб., 1861. – 100 с.
15. Костомаров Н. И. Мысли южнорусса. О преподавании на южнорусском языке / Н. И. Костомаров // Основа. – 1862. – № 5. – С. 1–6.
16. Костомаров Н. И. О значении Великого Новгорода в русской истории / Н. И. Костомаров // Отечественные записки. – 1862. – Т. 140, Кн. 1. – С. 92–105.
17. Костомаров Н. И. Черты южнорусской народной истории / Н. И. Костомаров // Основа. – 1861. – № 3. – С. 114–165 ; 1862. – № 6. – С. 1–45 ; 1862. – № 10. – С. 11–19.
18. Кулиш П. Українофилам / П. Кулиш // Записки Українського наукового товариства в Києві. – 1911. – Кн. 8. – С. 69–87.
19. Легеза С. В. Романтизм і українська історіографія : методологічний аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07. 00. 06 : «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Легеза Сергій Валерійович. – Д., 1998. – 16 с.

20. Мариняк Р. С. «Історіософія споглядання»: з історії формування української ідеї XIX століття / Р. С. Мариняк // Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія». – Х., 2002. – Т. VIII. – С. 211–219.
21. Могильницький Б. Г. Политические и методологические идеи русской либеральной медиевистики середины 70-х годов XIX – начала 1900-х годов / Б. Г. Могильницький. – Томск, 1969. – 409 с.
22. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель : у 2 т. Т. 2. Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша / Є. К. Нахлік. – К., 2007. – 462 с.
23. Підгорна Л. Микола Костомаров і культурно-історична школа: методологічні принципи / Л. Підгорна // Микола Костомаров у вимірах сучасності : зб. наук. пр. за мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – Рівне, 2007. – С. 39–56.
24. Пінчук Ю. А. Історичні студії Миколи Костомарова як фактор формування самоусвідомлення української нації / Ю. А. Пінчук. – К., 2009. – 306 с.
25. Спенсер Г. Сочинения : в 7 т. Т. 1. Основания социологии. Данные социологии. Индукция социологии : пер. с англ. / Г. Спенсер. – СПб., 1898. – IV, 432 с.
26. Философия Герберта Спенсера в сокращённом изложении Говарда Коллинза. – СПб., 1892. – VIII, 472, VII с.
27. Энциклопедия жизни и творчества Н. И. Костомарова (1817–1885). – К. ; Донецк, 2001. – 570 с.
28. Ясь О. Конструкція часу в історіописанні Миколи Костомарова / О. Ясь // Україна у Центральній-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – 2005. – Вип. 5. – С. 512–530.
29. Ясь О. Між достовірним і уявним. Микола Костомаров як історик-художник / О. Ясь // Український археографічний щорічник. – К., 2010. – Вип. 15. – С. 232–250.
30. Ясь О. Монографічні студії в українській історіографії другої половини XIX ст. / О. Ясь // Історіографічні дослідження в Україні. – 2004. – Вип. 14. – С. 365–404.

Богдашина Е. Н. Поздний романтизм vs ранний позитивизм: особенности восприятия новейших идей Н. И. Костомаровым (1860–1880-е гг.)

В статье мировоззрение Н. И. Костомарова характеризуется как романтическое, но с заимствованием некоторых идей провиденциализма, эпохи Просвещения, гегельянства, позитивизма. Влияние раннего позитивизма на творчество ученого усматривается как в использовании новейшей методики археографической работы, так и восприятии некоторых элементов «позитивного учения».

Ключевые слова: поздний романтизм, ранний позитивизм, Н. И. Костомаров.

Bohdashyna Olena. Late Romanticism VS Early Positivism: Features of the Perception of the Latest Ideas by M. I. Kostomarov (1860s – 1880s).

In the article the outlook of MI Kostomarov is characterized as romantic with the borrowing of some ideas of theology, Enlightenment, Hegelianism, Positivism. The influence of early positivism on the creativity of the scientist is seen in the implementation of the latest method of archeographical work, the adoption of M. I. Kostomarov separate elements of «positive teaching».

Keywords: late romanticism, early positivism, M. I. Kostomarov.